

81

Ф26

78

література
публіцистика * мистецтво

Фоменко В.

де подінися

Дніпростані

острови Кохання і Малі Хортиця?

прапор

1965 10

ДЕ ПОДІЛИСЯ ДНІПРОВСЬКІ ОСТРОВИ КОХАННЯ І МАЛА ХОРТИЦЯ?

Про ці острови є згадки в російських літописах XVI сторіччя та в записах мандрівників, що бували на нижньому Дніпрі. Є про них відомості в історичній літературі, вони ж позначені на деяких картах XVII сторіччя.

Чому ж в офіційних і до того ж досить докладних описах Дніпра XVIII сторіччя та на російських картах періоду Кримських походів і наступного визволення Подніпров'я від татаро-турецького панування на такі назви вже ніде не натрапляємо?

Де були і куди поділися ці острови — Кохання і Мала Хортиця?

Про існування острова Кохання першим повідомив нас I. Бельський, який, побувавши в 1590-х роках на низу Дніпра, записав: «А між іншими островами є там один острів, який називається «Кохання»... коли на ньому варточують козаки, то татари не так-то легко до нас переправляються, тому що з нього можна не допустити їх до бродів... і Кучканського, якими вони звичайно до нас перебродять. Є інший острів поблизу — той, який називається Хортицею».

Тут же Бельський вказує, що острів Кохання лежить за 4 милі (близько 29 км) вище впадання

Загадки історії

в Дніпро річки Конки, тобто трохи вище по течії, ніж верхня голова острова Хортици.

У назві броду «Кучканського» не важко вгадати дещо перекручену назву Кічкаського — Кічкаського мису, біля якого була одніменна старовинна татарська переправа.

Із записок Бельського виходить, що острів Кохання лежав там, звідки можна було перешкоджати татарам користуватися Кічкаською переправою.

Проте Еріх Лассота, що в тому ж десятиріччі побував біля Кічкаської переправи (він їздив як посол римського імператора до запорожців на Чортомлицьку Січ), жодним словом не згадує про острів Кохання. Їduчи вниз, він проходить мимо Кічкасу і ночує на острові Хортиця. А повертаючись назад, пише, що 4 липня

1594 року вони з супроводжуючими його запорозькими козаками «пристали до берега нижче острова Малої Хортиці... До вечора ми переправили вплав своїх коней з острова, де вони паслися, на російську сторону,— на правий берег Дніпра,— і там перебули ніч».

Може видатися дивним, що дві людини, які в ті часи вважалися досить освіченими і які залишили після своїх подорожей досить грунтовні описи шляхів, природи й умов життя на нижньому Подніпров'ї, відвідавши один і той же район Дніпра протягом одного десятиріччя, не могли виявити: перший — острова Малої Хортиці, другий — острова Кохання.

А тим часом ця ділянка Дніпра ще за 30—40 років до відвідання її Бельським і Лассотою була добре відома в Литві й Польщі як місце біля Кічкаської переправи,

де литовський князь Д. І. Вишневецький «на Хортицькому острові» спорудив свій замок (за термінологією військових спеціалістів Русі «замками» тоді називалися не кам'яні фортеці, а невеликі зімкнуті земляні окопи або редути, пристосовані для оборони в умовах повного оточення).

Через півторіччя після загадуваних уже мандрівників у тих же місцях побував військовий інженер Боплан. Вибираючи місце для будівництва польсько-литовської фортеці, він пройшов усю порожисту частину Дніпра. В складеній Бопланом «карті України» знаходилося й «Кохання», але мандрівник позначив його не островом на Дніпрі, а лише правобережним виступом — півостровом, через який проходить дорога до дніпровської переправи. В описі цієї карти Боплан чомусь зовсім не згадує «Кохання», а місце те на Дніпрі називає Кічкаським мисом.

Таким чином, одну й ту ж географічну точку на Дніпрі за п'ятьдесят років різні люди не тільки називали, а й визначали по-різному: одні вважали її Кічкаським урочищем із скелею або Кічкаським мисом біля переправи того ж імені, другі — правобережним півостровом Кохання, а треті — окремим островом, який до того ж кожен називав по-своєму: і Хортовським, і Коханням, і Малою Хортицею.

Чим же спричинений такий різнобій у визначенні назви і характеру однієї й тієї ж місцевості, що була біля знаменитої дніпровської переправи?

Треба пригадати, що в тому районі — на кордоні Литви і Кримського ханства — тоді не було не тільки поселень, а й навіть окремих жител. Топографічних карт і

планів місцевості ще не існувало. А про назви всіх місцевих об'єктів (за винятком, звичайно, відомих багатьох великих річок, урочищ та могил) тоді дізнавалися лише зі слів людей, що вже бували там раніше або ж чули про них від якихось сторонніх інформаторів. Такі відомості найчастіше передавалися провідниками мандрівників або низовими козаками, які промишлили по Дніпру.

Саме цим і пояснюється те, що незмінною залишалася лише назва великого острова — Хортиці: її знали всі. Малі ж дніпровські острови кожний з провідників або мандрівників іменував по-своєму.

Щодо розбіжностей у повідомленнях про фізичні особливості і характеристику району переправи, то знов-таки через відсутність там постійних мешканців різниця у визначеннях залежала від пори року і звязаніх з цим сезонних змін рівня води в Дніпрі.

Славута, як відомо, має площу водозбору в півмільйона квадратних кілометрів — майже таку, як територія всієї Франції. Під час весняної повені він вбирає в себе величезну кількість води, яка потім підвищує його рівень.

Під час надзвичайно високих катастрофічних весняних паводків, як, наприклад, в 1845, 1917 і в 1937 роках, рівень води в Дніпрі підвищувався проти звичайного на 10—12 метрів.

Певна річ, у дні весняної повені дніпровські береги значно змінювалися: вода по балках заходила далеко в степ, утворюючи нові затоки; невисокі острови заливалися повністю і ховалися під водою, а миси й окремі виступи високих берегів перетворювалися

на півострови й навіть окремі острови.

Такі великі зміни загального вигляду і конфігурації берегів робили їх окремі ділянки зовсім невідімінними для людей, що рідко тут бували. Той, хто відвідував Дніпро нижче порогів у середині літа посушливого року, тобто при низькому рівні води, бачив початок Кічкаської переправи на широкій основі правобережного мису. Після великих дощів, найчастіше восени, рівень води підвищувався і затопляв низькі місця біля основи Кічкаського мису. Тоді останній набирав вигляду півострова. Навесні ж, після великого сніготанення, вода заливалася весь першийок і, утворюючи на ньому нову протоку, перетворювала тим самим мис-півострів на окремий острів.

Таким чином, таємниця перетворення мису на півострів і на остров, як бачимо, з'ясована. Порівнявши відомості про мис, півострів і остров, що нас цікавлять, доходимо висновку, що всі вони були на одному й тому ж місці — біля старовинної Кічкаської переправи через Дніпро. Місцевість ця, як відомо, після спорудження першої греблі на Дніпрі затоплена водами штучного озера, над поверхнею його залишився тільки невеликий островець, який носить нині ім'я В. І. Леніна.

Отже, Кічкаський мис, півострів Кохання, острови Кохання і Мала Хортиця — це різні назви одного й того ж географічного об'єкта, вершину якого й досі видно на озері Леніна вище греблі Дніпрогесу.

Віктор ФОМЕНКО,
краєзнавець.